

Лариса Гармідер, д. е. н.

Павло Бегма

Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, Україна

ТРУДОВІ ПОТОКИ ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Larysa Garmider, ScD in Economics

Paul Begma

Alfred Nobel University, Dnipropetrovsk, Ukraine

LABOR FLOWS OF ENTERPRISE: ESSENCE AND CLASSIFICATION

The article substantiates that the population and labor force movement process, which are discussed in the scientific literature, is an inexhaustible character and is reduced only to separate its forms and aspects. It is proved that the purpose of the article is to study the essence of labor flow and clarify the classification, which marked signs of composition and typology of the labor flow. Based on the authors' research, which takes into account both classical approaches to the classification of logistics flows and the unique criteria that are determined by studies of labor economics, the authors' classification of labor flows is offered. The classification takes into account the spatial movement of labor, which will simplify and systematize the data management process flows, an analysis of their properties and performance.

Key words: labor potential, labor flows, logistical approach, classification, movement, reproduction.

Вступ. На сьогоднішній день проблема стану господарства країни, її регіонів, галузей, підприємств у повній мірі залежить від стану трудових ресурсів, це не тільки їх загальна чисельність, але і статевовіковий склад, загальноосвітня та кваліфікаційний рівень, територіальний розподіл, професійна, галузева та інші структури, а також рівень організації праці та тенденції розвитку. Розподіл та перерозподіл як форма руху трудових ресурсів представляє собою складні демографічні та соціально-економічні процеси зміни кількісних та якісних характеристик трудових ресурсів. Процес руху населення та трудових ресурсів, які розглянуті в науковій літературі, часто має невичерпний характер і зводиться лише до окремих його форм і аспектів. Таким чином, це обумовлено тим, що досліджувати рух трудових ресурсів як єдиний соціально-економічний процес досить складно. Тобто в силу певної обмеженості накоплених на сьогоднішній день знань про закономірності його розвитку, локальності або відсутності статистичної інформації, необхідної для обґрунтування і перевірки гіпотез про його особливості і розвиток. Зазначене вище підтверджує особливу актуальність обраної теми статті.

Аналіз використаних джерел. Дослідженнями сутності поняття «потік» займалися такі вчені як Ж. Делез¹, В. Леонтьєв², В. Стаханов, В. Українцев³, А. Гарнов, Н. Киреева⁴, Ю. Морозова⁵,

¹ Делез, Ж. *Природа потоків* (лекція 12 ноября 1971 г.). ПОЛИТИЗДАТ. <<http://www.politizdat.ru/outgoung/40>>

² Леонтьев, В. (1990). *Альтернатива агрегированию в анализе «затраты-выпуск» и системе национальных счетов*. Москва: Изд. Политической литературы

³ Стаханов, В., Украинцев, В. (2001). *Теоретические основы логистики*. Ростов-на-Дону: Феникс

⁴ Гарнов, А., Киреева, Н. (2009). *Инструментарий логистики*: монография. Москва: Креативная экономика.

⁵ Морозова, Ю. (2002). Анализ и прогнозирование трудовых потоков в системе социально-экономического развития региона (на примере Камчатской области). *Дальний Восток: экономика, управление, финансы*. Вып.2.

А. Фоменко¹ та ін. У тій же час існують дискусійні питання про суть поняття трудовий потік і його класифікаційні ознаки.

Метою статті є обґрунтування сутності трудового потоку і уточнення класифікації, в якій виділено ознаки складу і типології трудового потоку.

Викладення основного матеріалу. При дослідженні поняття «трудовий потік», необхідно звернутися до термінологічного словника та більш детально визначити значення «потік». У загальному вигляді економічний потік – це економічна величина, яка вимірюється як норма в одиницю часу. Теоретичні аспекти категорія «економічний потік» у своїй роботі зазначив Ж. Дельоз. Він запропонував наступний понятійний апарат економічних потоків: "З точки зору економіки потоком можна назвати значення деякої кількості послуг чи грошей, які передаються від одного полюсу до іншого. Полюс – це перше поняття, яке необхідно співвіднести з потоками: оскільки потік ... входить через один полюс, а виходить через інший"². У роботі Ж. Дельоза ґрунтовно розглянуті потоки, запаси та інституційні одиниці, зроблена спроба пошуку механізму групування потоків, для чого вводиться поняття зрізу-потіку. Однак зазначений механізм так і не був створений. Визначити, простежити взаємодію потоків в ринковій економіці і здатність їх до групування вперше вдалося В. Леонтьєву завдяки розробленому ним методу «витрати-випуск»³. Запропонована ним таблиця міжгалузевих коефіцієнтів описувала кругообіг потоків в системі і визначала параметри цього кругообігу (потужність, швидкість, синхронність).

Останнім часом у більшості наукових робіт часто використовується логістичний підхід який заснований на потоках або на поточкових процесах. Як показує аналіз наукової літератури, у більшості робіт об'єктом вивчення логістики вважаються потоки (матеріальні або економічні), а не процеси⁴. У роботі А.П. Гарнова і Н.С. Кіреєвої вказується, що об'єктом логістики може бути будь-яка діяльність, де сукупність процесів або подій має альтернативну послідовність у просторі і у часі, тож, є можливість використання різних варіантів організації та управління такою діяльністю по заданим критеріям⁵. Це може відноситися до різних поточкових процесів, у тому числі матеріальним, фінансовим, транспортним, інформаційним та трудовим.

Як зазначається в роботі А. Р. Бутріна⁶, «незважаючи на бурхливий розвиток теорії і практики логістики, категорія «потік» як і раніше залишається слабо вивченою». Найбільш поширеним визначенням є наступне: «потік – це сукупність об'єктів, які сприймаються як єдине ціле, які існують як процес на деякому часовому інтервалі і вимірюється в абсолютних одиницях за певний період»⁷, а потім вчені ростовської логістичної школи ввели в науковий обіг категорію «економічний потік», який вони розуміють як взаємопов'язані і взаємообумовлені процеси руху ресурсів суспільства для досягнення соціально-економічних і суспільно-політичних цілей⁸. Стосовно промислового підприємства таке трактування сутності економічного потоку досі невизначено.

Існує також досить велика кількість визначень потоку не взагалі, а конкретних потоків, з їх складовими об'єктами певної природи, в першу чергу матеріальних потоків. Матеріальні та фінансові потоки взаємообумовлені потоками визначальною і супроводжує їх рух інформації. Так, якщо в результаті взаємодії матерії та енергії виникає матеріальний

¹ Фоменко, А. (2005). *Концептуальные подходы к формированию комплекса потоковых процессов в интегрированных логистических системах*. Саратов: Саратов. гос. техн. ун-т.

² Делез, Ж. *Природа потоков* (лекція 12 ноября 1971 г.). ПОЛИТИЗДАТ. <<http://www.politizdat.ru/outgoung/40>>

³ Леонтьев, В. (1990). *Альтернатива агрегированию в анализе «затраты-выпуск» и системе национальных счетов*. Москва: Изд. Политической литературы.

⁴ Сергеев, В. (2001). *Логистика в бизнесе*. Москва: ИНФРА-М; Гаджинский, А. (2012). *Логистика*. Москва: Изд-во ИТК «Дашков и К°»; Новиков, О., Уваров, С. (2000). *Логистика*. Санкт-Петербург: «Изд. дом «Бизнес пресса»; Стаханов, В., Тамбовцев, С. (2000). *Промышленная логистика*. Москва: Изд-во «ПРИОР»; Стаханов, В., Украинцев, В. (2001). *Теоретические основы логистики*. Ростов-на-Дону: Феникс.

⁵ Гарнов, А., Киреева, Н. (2009). *Инструментарий логистики: монография*. Москва: Креативная экономика.

⁶ Бутрин, А. (2005). *Исследование и оптимизация потоковых процессов на промышленном предприятии: монография*. Челябинск: Изд-во ЮУрГУ.

⁷ Каточков, В. (2005). *Методологические вопросы взаимодействия потоковых процессов коммерческой деятельности промышленных предприятий: монография*. Челябинск: Изд-во ЮУрГУ.

⁸ Стаханов, В., Шеховцев, С. (2000). *Торговая логистика*. Москва: Изд-во «ПРИОР».

потік, часто має хаотичний характер, то підключення інформації, яка задає напрям і мету, робить цей рух матеріального потоку впорядкованим і цілеспрямованим.

Найбільш загальне поняття потоку визначено В. Поповим і В. Крайнюченко¹ у вигляді узагальненого терміну «РЕІ-потік», як композиції речовини (Р), енергії (Е) та інформації (І). Будь-який виробничий процес при такому підході є перетворенням РЕІ-потоків. На вході цей процес має одні параметри РЕІ, на виході – зовсім інші. Виробничий процес полягає в трансформації предмета праці в продукт праці – потік готової продукції, шляхом підведення потоків енергії й інформації до предметів праці

Другим після матеріального потоку логістики дослідники виокремлюють інформаційний потік. Причому всі одноставно вказують на обов'язковий взаємозв'язок інформаційного потоку від матеріального. Окремі автори, такі як Семененко А.І., Новіков О.А., Уваров С.А. та Парфенов А.В., розширили об'єкт логістики фінансовими потоками², що є логічним (у той же час у деяких підручниках зовсім відсутні дані потоки).

Поява у логістиці такого об'єкта як трудові потоки – це заслуга таких науковців, як С. Уваров, Е. Мате, Д. Тискье. Для подальшого вивчення трудових потоків необхідно визначити їх класифікацію. Більшість науковців, які займалися вивченням трудових потоків, мають своє уявлення щодо їх класифікації. Так наприклад, науковець Морозова Ю.С.³, виділяє наступну класифікацію трудових потоків: за сферою обігу; за ступенем рухливості; за ступенем однорідності; за стадією руху; за напрямом руху; за типом поточного ринку праці; за віком; за статтю; за професійним складом; за рівнем кваліфікації; за соціальним статусом; за галузями народного господарства; за рівнем оплати праці. Але у роботі Морозової Ю.С. немає чіткого уявлення щодо класифікації трудових потоків з точки зору їх високого ступеня динамічності.

З появою та застосуванням логістики в економічних процесах на наш погляд, більш точна та повна класифікація трудових потоків представлена у роботі Фоменко А.В.⁴. Автор погоджується з класифікацією трудових потоків на основі логістики.

Грунтуючись на класичних варіантах класифікації потоків ресурсів, а також розглянутих вище властивостей, можна виділити наступні класифікаційні ознаки та їх складові для трудових потоків (табл. 1).

Таблиця 1

Ознака класифікації	Вид трудового потоку	Характеристика
1. Динамічна компонента		
По відношенню до підприємства	Внутрішній	використання (навчання) -організація праці, мотивація, оплата праці, контроль, оцінка працівників; розвиток - навчання, планування службової кар'єри, соціальний розвиток, формування культури і іміджу фірми
	Вхідний	аналіз забезпеченості кадрами; планування персоналу; відбір; прийом; адаптація
	Вихідний	планування вивільнення працівників; вивільнення (звільнення); аналіз забезпеченості кадрами
За видами руху працівників на підприємстві	Заняття посади	призначення на посаду, яке пов'язане з прийомом на роботу
	Перестановка	зміна посади в межах зайнятого або аналогічного рівня
	Просування	призначення на вищестоящу посаду або підвищення кваліфікації і оплати в межах посади, що займається

¹ Попов, В., Крайнюченко, И. (2002). О мировоззренческих аспектах логистики. *Логистика*, 3, 6.

² Миротина, Л., Сергеева, В. (2000). *Основы логистики*. Москва: ИНФРА-М.

³ Морозова, Ю. (2002). Анализ и прогнозирование трудовых потоков в системе социально-экономического развития региона (на примере Камчатской области). *Дальний Восток: экономика, управление, финансы*. Вып.2.

⁴ Фоменко, А. (2005). *Концептуальные подходы к формированию комплекса потоковых процессов в интегрированных логистических системах*. Саратов: Саратов. гос. техн. ун-т.

Ознака класифікації	Вид трудового потоку	Характеристика
	Зарахування до резерву	підвищення кваліфікації працівника з метою призначення його на вищестоящу посаду
	Зміщення	призначення на нижчестоячу посаду
	Звільнення з посади	звільнення з посади у зв'язку із звільненням або переходом на іншу посаду
За типом переміщень в просторі	у географічному	розподіл і перерозподіл працівників за підрозділами, відділами, цехами, ділянками і робочими місцями, між підприємствами.
	у структурно-ієрархічному	формування менеджменту організації
	у інформаційно-дослідному	тимчасове вивільнення трудових потоків з підприємства у зв'язку з необхідністю здобуття спеціальних знань і навичок
по відношенню до інших логістичних потоків	взаємодія з матеріальними потоками;	перетворення матеріальних ресурсів за участю трудових потоків
	взаємодія з інформаційними потоками;	перетворення інформаційних ресурсів за участю трудових потоків
	взаємодія з фінансовими потоками;	перетворення фінансових ресурсів за участю трудових потоків
	самостійні	переміщення трудових ресурсів всередині і поза організацією, особливо на ринку праці
за характером переміщення	рівномірні	характеризуються постійною швидкістю переміщення об'єктів
	нерівномірні	характеризуються зміною швидкості переміщення, можливістю прискорення, уповільнення, зупинок, зміни інтервалів відправлення і прибуття
за інтенсивністю	високоінтенсивні	високий рівень витрачання робочої сили в одиницю часу
	середньоінтенсивні	середній рівень витрачання робочої сили в одиницю часу
	малоінтенсивні	низький рівень витрачання робочої сили в одиницю часу
за неперервністю у часі	постійні	формується в кожен момент часу певною кількістю об'єктів, що переміщуються по потоку
	дискретні (регулярні, нерегулярні)	утворюється об'єктами, що переміщуються лише час від часу
2. Елементарна компонента		
за домінування вікових груп	старші	переважає частка осіб понад 60 років
	середній	переважає частка осіб від 45 до 59 років
	молодший	переважає частка осіб до 45 років
	змішані	присутні всі вікові групи майже в рівних частках
за формою контролю	явочного складу	включає всіх працівників, які з'явилися на роботу
	спискового складу	включають як працівників, що з'явилися на роботу, так і працівників, які перебувають у відпустці, відрадженої, не з'явилися через хворобу, зайнятих виконанням державних обов'язків і т.п.

Продовження таблиці 1

Ознака класифікації	Вид трудового потоку	Характеристика
за ступенем формалізації потоку	формальні	структура та характеристики трудових потоків досить стабільні та формалізовані
	неформальні	характеризуються важко передбачуваними імовірнісними змінами структури, змісту та характеристик трудових потоків
за ступенем керованості	керовані	трудові потоки працівників, які адекватно реагують на керуючий вплив
	некеровані	трудові потоки працівників, реакція яких на керуючий вплив не адекватна
за ступенем взаємозв'язків	взаємозв'язані	трудові потоки працівників, які представляють собою сформовану організацію, мають і поділяють спільну мету або цілі і свідомо координують свою роботу для їхнього досягнення
	невзаємозв'язані	трудові потоки працівників, які не мають спільної мети і здійснюють спільне переміщення в одному або декількох просторах трудових потоків
за структурою	однорідні	трудові потоки працівників, характеристики яких схожі за кваліфікацією, досвідом, психологічними характеристиками, соціальним статусом та іншими параметрами персоналу
	неоднорідні	трудові потоки працівників, характеристики яких істотно різняться між собою
за приналежністю до функціональних (логістичних) обов'язків	закупівельні	формування стратегії придбання матеріальних ресурсів і прогнозування потреби в них; контроль за строками постачання матеріалів; вхідний контроль якості матеріальних ресурсів і їх розміщення на складі; доведення матеріальних ресурсів до виробничих підрозділів; підтримка на нормативному рівні запасів матеріальних ресурсів на складах та ін.
	виробничі	координація дій учасників логістичного процесу; організація матеріальних потоків у виробництві; контроль за ходом процесу руху товару в рамках внутрішньовиробничої логістичної системи; регулювання ходу виконуваних робіт та ін.
	розподільні	вибір каналу розподілу; розробка дистриб'юторської та дилерської мереж; організація роздрібної торгівлі; керування: каналами розподілу; продажами; обслуговуванням споживачів.
	транспортні	організація: приймання товару перевізником; перевезення вантажів; передачі товару вантажоодержувачу; експедирування товарів
	складські	розрахунок: потреби складського устаткування; витрат на складську діяльність; організація: складського обліку; надходження товарів на склад; розвантаження товарів; приймання товарів за кількістю; приймання товарів за якістю; збереження товарів на складі; завантаження товарів на транспортні засоби; комісіювання відправлень; переміщення виробів усередині підприємства; упакування і маркування продукції; уніфікації тари; маркування продукції.
	сервісні	визначення переліку послуг; забезпечення якості сервісних робіт; проектування, формування, використання, оптимізація сервісної служби; організація руху ресурсів для надання послуг споживачам; узгодження функцій післяпродажного обслуговування
	фінансові	збалансування товарно-матеріальних і фінансових ресурсів при мінімізації виробничих витрат за всім логістичним ланцюгом; формування і використання грошових коштів, підтримка їх ефективної структури в логістичній системі; контроль за

Ознака класифікації	Вид трудового потоку	Характеристика
		дотриманням відповідності між рухом матеріальних і грошових потоків в логістичній системі, за станом ліквідності, платоспроможності і фінансовою незалежністю ланок логістичної системи від зовнішніх джерел фінансування
	кадрові	аналіз використання трудового потенціалу; координація комплексу і окремих заходів у сфері економіки праці персоналу і управління витратами на персонал і координація планування персоналу з іншими сферами планування в організації (інвестиційне, фінансове і ін.); створення і підтримка цілеорієнтованої і інтегрованої бази даних з персоналу та ін.
За складом	керівники	трудова потоки працівників, які здійснюють функції управління підприємством
	фахівці	трудова потоки працівників, які економічні, інженерно-технічні, які здійснюють юридичні, адміністративні і інші функції
	робітники	трудова потоки працівників, які безпосередньо зайняті створенням матеріальних цінностей або наданням виробничих і транспортних послуг
	службовці	трудова потоки, що включають в свій склад працівників, які здійснюють фінансово-розрахункові функції, підготовку і оформлення документів, господарське обслуговування і інші функції
За кваліфікацією	низькокваліфіковані	трудова потоки працівників, які мають низький рівень професійної підготовки, що необхідний для виконання певних трудових функцій
	середньокваліфіковані	трудова потоки працівників, які мають середній рівень професійної підготовки, що необхідний для виконання певних трудових функцій
	високкокваліфіковані	трудова потоки працівників, які мають високий рівень професійної підготовки, що необхідний для виконання певних трудових функцій
За строками укладення трудового договору	постійні	трудова потоки працівників, що влаштувалися на роботу без зазначення строку
	тимчасові	трудова потоки тимчасових працівників, які влаштувалися на роботу на заздалегідь визначений строк
	сезонні	трудова потоки сезонних працівників, які влаштувалися на роботу на період сезонних робіт

На наш погляд, структурно кадровий потік може бути представлений в двох вимірах: елементарна компонента відображена групами персоналу за кваліфікацією, демографічними, соціальними, культурними і іншими ознаками; динамічна компонента відображена видами рухів усередині кадрового потоку і поза ним, якщо за кордони потоку приймати потребу і реальну кількість працівників на підприємстві (заняття посади, перестановка, просування, зарахування в резерв, зміщення з посади і ін.). Елементарна компонента кадрового потоку на підприємстві фіксується в системі внутрішнього обліку і маркетингу і відображає стан психологічного клімату, що склався, мотивації і корпоративної культури, які утримують людей в рамках одного кадрового потоку. Динамічна компонента визначається в основному керованою системою мотивації персоналу і професійними бар'єрами, що встановлені в даній організації і відображають звільнення кадрів з внутрішнього потоку в зовнішній або переміщення у внутрішньому потоці.

Класифікація трудових потоків на підприємстві необхідна через такі важливі обставини: по-перше, кваліфікації, професіоналізму кадрів на підприємстві в даний час приділяють велику увагу, оскільки основні резерви його інтенсивного розвитку пов'язують в основному з кадровим потенціалом; по друге, регульований рух кадрового потоку, що володіє яскраво вираженою

властивістю самоорганізації і що виявляється у вигляді потужного синергетичного ефекту (як позитивного, так і негативного) є слабо вивченим джерелом резервів розвитку підприємства.

Висновки. На підставі авторського дослідження, що враховує як класичні підходи до класифікації логістичних потоків, з урахуванням специфіки трудових ресурсів, так і унікальні критерії, що визначаються дослідженнями економіки праці, запропонована авторська класифікація трудових потоків, що враховує багатоплосковість переміщення трудових ресурсів, яка дозволить спростити і систематизувати процес управління даними потоками, аналіз їх властивостей і показників.

References

1. Delez, Zh. Priroda potokov (leksiya 12 noyabrya 1971 g. POLYTYZDAT. <<http://www.politizdat.ru/outgoung/40>> (2006, Iyun, 21).
2. Leontev, V. (1990). *Alternativa agregirovaniyu v analize «zatrati-vyipusk» i sisteme natsionalnyih schetov*. Moskva: Izd. Politicheskoy literatury.
3. Sergeev, V. (2001). *Logistika v biznese*. Moskva: INFRA-M.
4. Gadzhinskiy, A. (2012). *Logistika*. Moskva: Izd-vo ITK «Dashkov i K°».
5. Novikov, O., Uvarov, S. (2000). *Logistika*. Sankt-Peterburh: «Izd. dom «Biznes pressa».
6. Stahanov, V., Tambovtsev, S. (2000). *Promyishlennaya logistika*. Moskva: Izd-vo «PRIOR».
7. Stahanov, V., Ukraintsev, V. (2001). *Teoreticheskie osnovy logistiki*. Rostov-na-Donu: Feniks.
8. Garnov, A., Kireeva, N. (2009). *Instrumentariy logistiki: monografiya*. – Moskva: Kreativnaya ekonomika.
9. Butrin, A. (2005). *Issledovanie i optimizatsiya potokovyih protsessov na promyishlennom predpriyatii: Monografiya*. Chelyabinsk: Izd-vo YuUrGU.
10. Katochkov, V. (2005). *Metodologicheskie voprosy vzaimodeystviya potokovyih protsessov kommercheskoy deyatelnosti promyishlennyih predpriyatii: Monografiya*. Chelyabinsk: Izd-vo YuUrGU.
11. Stahanov, V., Shehovtsev, S. (2000). *Torgovaya logistika*. Moskva: Izd-vo «PRIOR».
12. Popov, V., Kraynyuchenko, I. (2002). O mirovozzrencheskih aspektah logistiki. *Logistika*, Vol. 3, 6.
13. Mirotina, L., Sergeeva, V. (2000). *Osnovyi logistiki*. Moscow: INFRA-M.
14. Morozova, Yu. (2002). Analiz i prognozirovanie trudovyih potokov v sisteme sotsialno-ekonomicheskogo razvitiya regiona (na primere Kamchatskoy oblasti). *Dalniy Vostok: ekonomika, upravlenie, finansyi*, Vol. 2.
15. Fomenko, A. (2005). *Kontseptualnyie podhodyi k formirovaniyu kompleksa potokovyih protsessov v integrirovannyih logisticheskikh sistemah*. Saratov: Sarat. gos. tehn. un-t.